

УДК 346.7:330.341.1

О. М. ДАВИДЮК

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
daviduk@ukr.net

ВІДМЕЖУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ВІНАХОДУ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Присвячено окремим науковим проблемам відмежування технології як об'єкта господарсько-правового регулювання та винаходам як об'єктам права інтелектуальної власності і особливостям їх використання в господарському обороті.

Ключові слова: технологія, винахід, об'єкти права інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку національної економіки свідчить про те, що вона гостро потребує оновлення виробничих активів суб'єктів господарювання обладнанням і устаткуванням, яке належить до більш високого технологічного укладу [1, с. 31]. В сучасних умовах розвитку господарських відносин такого результату можливо досягнути виключно за рахунок впровадження у виробничу сферу народного господарства новітніх та передових технологій. Але чинне законодавство України у цій сфері вже давно не відповідає тим вимогам, які до нього висуваються з боку суб'єктів господарювання, що виявили бажання впровадити технологію у свій цілісний майновий комплекс та здійснювати власну господарську діяльність із її використанням. Саме тому головним завданням юридичної науки є розробка якісно оновленого правового інституту трансферу технологій, у якому будуть поєднані як приватноправові інтереси виробника, так і публічний інтерес держави до широкого проникнення цих об'єктів у національну економіку України. Незважаючи на те, що Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» було прийнято в нашій країні ще

у 2006 р., в практиці господарювання суспільні відносини пов'язані із створенням, передачею прав та втіленням технологій не набули значного поширення. Цей об'єкт до цього часу залишається не затребуваним з боку вітчизняних виробників. Серед цілого комплексу проблем, які перешкоджають вказаним процесам, однією із основних, на нашу думку, є відсутність чітких меж між тими об'єктами правового регулювання, що можуть використовуватись суб'єктами господарювання відповідно до вимог чинного законодавства України. Так, господарюючи суб'єкти, проявляючи намір придбати та використовувати у власній господарській діяльності технологію, фактично не можуть цього зробити, оскільки існуючі правові норми не містять у собі основоположних критеріїв її відмежування від об'єктів права інтелектуальної власності і винаходів зокрема. Така прогалина в правовому регулюванні змушує власників та керівників підприємств, установ, організацій вишукувати інші більш звичні для них механізми передачі наукових знань до сфери суспільного виробництва (наприклад, через ліцензійні договори про передачу майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності), втрачаючи при цьому цілий ряд додаткових гарантій та правомочностей, які гарантовані державою для учасників відносин у сфері трансферу технологій.

У цій статті автором дослідження буде запропоновано власні критерії відмежування двох дуже схожих на перший погляд об'єктів — технології та винаходу і запропоновано власне бачення того, як саме має бути змінено чинне законодавство України з метою усунення виявлених у ньому прогалин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з обраної теми свідчить, що дослідження за цим напрямом здійснювалося багатьма науковцями в галузі як юридичної науки, так і економіки, державного управління. На особливу увагу заслуговують праці таких учених, як Ю. Є. Атаманова [2], К. Ю. Іванова [3, с. 448–473], О. В. Гладка [4; 5], О. А. Підпригора [6], О. Д. Святоцький [6]. Проте жоден з названих науковців так і не надав чіткого відмежування поняттю технології як об'єкта господарсько-правового регулювання та винаходу як об'єкта права інтелектуальної власності.

Формулювання цілей. Основна мета статті полягає в тому, щоб визначити сучасний стан нормативного урегулювання відносин, пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій в Україні, дослідити правовий статус винаходів, визначити їх співвідношення, сформулювати критеріїв відмежування цих правових категорій та розробити пропозиції щодо вдосконалення положень чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [7], технологія — результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про

перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Об'єктом технології є наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг.

Згідно з приписами Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [8] винахід (корисна модель) — результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології. Винахід має відповідати умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним. Винахід (корисна модель) визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Об'єкти, що є частиною рівня техніки, для визначення новизни винаходу повинні враховуватися лише окремо. Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки. Винахід (корисна модель) визнається промислово придатним, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності.

На перший погляд здається, що в наведених поняттях немає жодної суперечності, оскільки чітко визначено, що винахід може бути частиною технології, є окремим етапом її функціонування. Але при практичній реалізації цих двох нормативно-правових актів, розробник технології не може зрозуміти, з якого моменту його винахід, який зареєстровано у встановленому законом порядку, що підтверджується відповідним патентом, набуває ознак технології? З якого часу він набуває прав та обов'язків учасника відносин у сфері трансферу технологій?

Ураховуючи те, що на ці питання чинне законодавство України не надає жодної відповіді, на нашу думку, найбільш доцільним запропонувати таку концепцію відмежування вказаних правових категорій, що ґрунтується на наукових висновках.

Аналіз практики використання технології у сфері господарювання дозволяє встановити, що за своєю сутністю технологія являє собою «синтезований» об'єкт права інтелектуальної власності, яка має «синтетичний» характер, виходячи з такого:

1) технологія — це система складових, що нерозривно поєднані специфічними зв'язками і наділена ознаками «інтегративності»;

2) усі частини технології поєднані між собою єдиним функціональним призначенням — виробництво товарів/надання послуг. Це вказує на особливий характер існуючих зв'язків та цільове (рольове) призначення елементів, що

також підтверджує наявність спільних ознак порівнюваних об'єктів. При порушенні встановленого порядку протікання технологічних процесів таке призначення буде втрачено і не надасть можливості отримати очікуваний економічний ефект;

3) результат використання технології наділений такими споживчими властивостями, рівень яких не був відомий раніше, чи існуючий рівень технологічного розвитку не надавав можливості їх отримання, або ж використання технології дозволяє істотно здешевити процес отримання такого результату, чи результат такого використання являє собою нову технологію. Такі властивості можуть бути досягнуті лише при цілісному використанні взаємопов'язаних внутрішніх елементів технології, що поєднані спеціальним чином на двох рівнях: а) загальним алгоритмом її функціонування; б) матеріально-просторовим поєднанням. Наявність особливого результату використання вказує на особливу цінність поєднання частин у ціле, оскільки саме воно в кінцевому своєму результаті надає можливість отримати товар з підвищеними показниками конкурентоздатності;

4) поєднання складових технології не є природним, воно створене внаслідок свідомих інтелектуальних дій її розробника, що вказує на її «синтетичний» характер. Об'єкт дослідження являє собою «штучний» об'єкт суспільних відносин, що був створений унаслідок науково-технічного розвитку, є продуктом діяльності людини;

5) технологія заснована на об'єктах права інтелектуальної власності, які є її невід'ємною частиною та визначають основні техніко-економічні характеристики;

6) об'єкти права інтелектуальної власності, внаслідок їх особливого поєднання та внутрішньої інтеграції, отримують свій подальший розвиток та практичне використання саме у складі технології. Вона надає можливість високого ступеня комерціалізації таких об'єктів, поєднує в єдине ціле їх характеристики з метою отримання результату більш високого рівня ніж той, що мав бути отриманий при розрізненому їх використанні [9, с. 23–37].

У той же час П. П. Крайнев, розкриваючи поняття «винахід», виходить із того, що винахід є новим, якщо його сутність не відома з рівня техніки. Такий рівень щодо заявленої пропозиції визнається за всіма видами інформації загальнодоступним в Україні та за кордоном до дати пріоритету винаходу. Це означає, що до дати пріоритету заявки сутність цього або тождного рішення не була розкрита ні в Україні, ні за кордоном для невизначеного кола осіб настільки, що стало можливим його використання. Винахід повинен давати нове технічне рішення, не відоме сучасному рівню техніки. Тому не може бути визнана винаходом пропозиція, описана у вітчизняній чи зарубіжній літературі або впроваджена у виробництво в Україні чи за її

межами. Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця його сутність не впливає з рівня техніки. Винахідницький рівень свідчить передусім про творчий характер пропозиції. Хоча в Законі про це прямо не йдеться, але це впливає з його змісту. Винахід — це винайдення, відшукання рішення, якого фахівець не знає. Це рішення істотно відрізняється від подібних відомих рішень (прототипів) такими ознаками чи перевагами, що роблять доцільним його використання. Тому не вважається винаходом запозичення відомого рішення, перенесення і використання позитивного досвіду, хоча ці заходи можуть бути дуже ефективними. У них немає творчого процесу, самого винахідництва. Проте одного творчого характеру для визнання за пропозицією винахідницького рівня недостатньо. Може мати місце творчість, а підстав для визнання її результатів винаходом не буде. Пропозиція має творчий характер, але не відповідає вимогам патентоздатності. Вона визнається такою, що має винахідницький рівень, якщо порівняно з рішеннями, відомими в науці й техніці на дату пріоритету, пропозиція характеризується новою якістю, перевагами, які позитивно вирізняють її від відомих рішень. Винахідницьким рівнем відзначаються, зокрема, пропозиції, що відкривають нові галузі техніки, нові напрями у суспільному виробництві, медицині, сільському господарстві або створюють нові види цінних матеріалів, машин, виробів, ліків тощо. Винахідницьким рівнем відзначаються пропозиції, що істотно поліпшують умови і безпеку праці, а також саму продукцію, вироблену на основі даної пропозиції.

Винахід є придатним для використання. У Законі йдеться про промислове використання, але з подальшого тексту випливає, що використання може мати місце не тільки у промисловості, а й у сільському господарстві, у системі охорони здоров'я, оборони, транспорту та інших галузях народного господарства. У цій нормі Закону (п. 1 ст. 7) йдеться про два аспекти поняття «промислового придатності»: 1) галузі застосування винаходу; 2) технічна можливість використання винаходу. Інколи надходять пропозиції, які за своїми параметрами відповідають умовам патентоздатності, але вони в сучасних умовах, наприклад, ще не можуть бути використані в суспільному виробництві — немає відповідного устаткування, матеріалів тощо. Із Закону випливає, що пропозиція може бути використана у будь-якій галузі практичної діяльності людини, суспільства, держави, не забороненій чинним законодавством. Це може бути діяльність наукова і господарська, культурно-освітня і лікувальна тощо. Не обмежується використання винаходу формами власності і господарювання. Винахід може бути використаний як державними, кооперативними, акціонерними, так і іншими підприємствами, організаціями і установами. Може використовуватися для власних потреб, а також за кордоном шляхом продажу ліцензій тощо.

У цій нормі Закону наголошується така ознака винаходу, як технічна можливість його застосування на практиці, тобто пропозиція має бути придатною для відтворення, повторення і тиражування як у даний час, так і в майбутньому. Отже, винаходом визнається і пропозиція, що може бути використана за умови появи технічної можливості у майбутньому.

Ця вимога щодо винаходу також вказує, що розв'язання практичного завдання здійснюється технічними засобами. Такий висновок впливає з двох попередніх вимог, що визначаються рівнем техніки. Крім того, ця вимога передбачає ще одну якісну ознаку винаходу — його позитивний ефект. Якщо некорисні пропозиції в принципі можуть бути визнані винаходами, то розумна людина їх просто не використовуватиме. Отже, здатність до промислового використання означає і корисність винаходу, щоправда, це інколи буває складно визначити. У сучасних умовах пропозиція може бути визнана некорисною, а в майбутньому ця сама пропозиція може дати значний прибуток. Такі факти в історії техніки непоодинокі. Корисність пропозиції може виявитися у найрізноманітніших формах і способах. Вона може давати певний економічний ефект, поліпшувати умови і безпеку праці, якість продукції, зменшувати витрати енергії і матеріалів, негативний вплив на навколишнє середовище [6, с. 152–155].

Висновки. Таким чином, на підставі наведених положень як чинного законодавства, так і наведених наукових концепцій, можна сформулювати таку концепцію співвідношення правових категорій, як винахід та технологія.

Винахід є складовою частиною технології, визначає її головні та визначальні технічні характеристики і на доктринальному рівні ці об'єкти співвідносяться як частина цілого. Винахід набуває ознак технології тоді, коли автор винаходу починає роботи із технічного доопрацювання, вдосконалення свого винаходу для його виділення до конкретного виробничого процесу визначеного суб'єкта господарювання, оскільки ці роботи не охоплені поняттям промислової придатності, через те, що при її визначенні не береться до уваги можливість втілення в конкретний виробничий процес, а лише абстрактна можливість застосування такого винаходу у промисловості. Технологія відрізняється від винаходу таким: а) технологія являє собою поєднання декількох об'єктів права інтелектуальної власності, як таких, що вже отримали правову охорону, так і таких, які наділені ознаками охороноздатності, проте не отримали таку охорону через певні обставини, у той же час винахід це завжди один об'єкт, якщо мова йде про поєднання декількох однорідних об'єктів, наділених ознаками винаходу, то реєстрація прав відбуватиметься на кожен із цих об'єктів окремо; б) всі частини технології поєднані між собою єдиним функціональним призначенням — виробництво товарів/надання послуг і охоплюють весь виробничий алгоритм цієї діяльності від використання сировини

до появи готової продукції, у той же час винахід може використовуватись лише як частина певного технічного процесу і не завжди опосередковує весь виробничий цикл; в) результат використання технології наділений такими споживчими властивостями, рівень яких не був відомий раніше, чи існуючий рівень технологічного розвитку не надавав можливості їх отримання, або ж використання технології дозволяє істотно здешевити процес отримання такого результату, чи результат такого використання являє собою нову технологію, в той же час винахід може і не надавати істотного економічного чи технічного результату. Для визначення корисності винаходу достатньо лише того, що він надає будь-яку користь, яка не завжди має переноситись на кінцевий результат виробничої діяльності — готову продукцію.

Усі перераховані критерії та висновки необхідно закріпити у спеціальному нормативно-правовому акті — Законі України «Про технології в Україні», який має визначати основоположні критерії та засади правового регулювання суспільних відносин у сфері створення, передачі прав та втілення технологій. Аналогічні положення слід внести до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», закріпивши виокремлені критерії як визначальні характеристики технології, без яких вона не може існувати взагалі. Такого роду зміни дозволять ввести вимоги щодо «якісного» наповнення поняття «технологія», краще відмежувати його від інших суміжних понять, тим самим зацікавивши наукові та науково-дослідні установи до більш тісної співпраці у сфері трансферу технологій із суб'єктами господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи технологій виробництва в галузях народного господарства : навч. посіб. / Євген Петрович Желібо, Дмитро Віталійович Анопко, Віктор Миколайович Буслик та ін. — К. : Кондор, 2005. — 716 с.
2. Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова. — Х. : ФІНН, 2008. — 424 с.
3. Правове регулювання інноваційних відносин : монографія / кол. авторів: С. М. Прилипко, А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова та ін. — Х. : Юрайт, 2013. — 688 с.
4. Гладка О. В. Комерційна концесія як складова інноваційно-інвестиційної політики держави / О. В. Гладка // Юрист України. — 2013. — № 4 (25). — С. 72–78.
5. Гладка О. В. Технологія як складова предмета комерційної концесії // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». — 2014. — № 2 (17). — С. 188–197.
6. Право інтелектуальної власності : академ. курс : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко, П. П. Крайнев та ін. ; за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. — К. : Концерн «Вид. Дім “Ін Юре”», 2002. — 672 с.

7. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 верес. 2006 р. № 143-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
8. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
9. Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : монографія / Олександр Миколайович Давидюк. – Х. : ФІНН, 2010. – 176 с.

REFERENCES

1. Osnovi tehnologiy virobnitstva v galuzyah narodnogo gospodarstva: Navch. posibnik / Evgen Petrovich Zhelibo, Dmitro Vitaliyovich Anopko, Viktor Mikolayovich Buslik, ta in. – K. : Kondor, 2005. – 716 s.
2. Atamanova Yu. E. Gospodarsko-pravove zabezpechennya innovatsiyanoi politiki derzhavi : monografiya / Yu. E. Atamanova. – H. : FINN, 2008. – 424 s.
3. Pravove reguluyannya innovatsiynih vidnosin: monografiya / kol. avtoriv S. M. Prilipko, A. P. Getman, Yu. E. Atamanova ta in. – H. : Yurayt, 2013. – 688 s.
4. Gladka O. V. Komertsiyana kontsesiya yak skladova innovatsiyno-investitsiyanoi politiki derzhavi // Yurist Ukrayini, 2013 r., № 4 (25) s. 72–78.
5. Gladka O. V. Tehnologiya yak skladova predmetu komertsiyanoi kontsesiyi / Visnik Natsionalnogo universitetu «Yuridichna akademiya Ukrayini imeni Yaroslava Mudrogo», 2014 r., № 2 (17) s. 188–197/
6. Pravo intelektualnoi vlasnosti: Akadem. kurs: pidruchnik dlya studentiv vischih navchalnih zakladiv / O. A. Pidoprigora, O. B. Butnik-Siverskiy, V. S. Drob'zazko, P. P. Kraynev ta in.; pid. red. O. A. Pidoprigori, O. D. Svyatotskogo. – K. : Kontsern «Vidavnichiy Dim «In Yure», 2002. – 672 s.
7. Pro derzhavne reguluyannya diyalnosti u sferi transferu tehnologiy : Zakon Ukrayini vid 14 veresnya 2006 r. № 143-V // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini. – 2006. – № 45. – St. 434.
8. Pro ohoronu prav na vinahodi i korisni modeli : Zakon Ukrayini vid 15 grudnya 1993 r. № 3687-XII // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini. – 1994. – № 7. – St. – 32.
9. Davidyuk O. M. Tehnologiya yak ob'ekt gospodarsko-pravovogo reguluyannya : monografiya / Oleksandr Mikolayovich Davidyuk. – Harkiv : Vid-vo «FINN», 2010. – 176 s.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2015.

Рецензент — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України В. Л. Яроцький, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна.

Reviewer — Jarocki V. L., Doctor of legal Sciences, Professor, member-correspondent of national Academy of Law of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine.

Рецензент — доктор юридичних наук, професор А. К. Соколова, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна.

Reviewer — Sokolova A. K., Doctor of legal Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine.

А. Н. ДАВИДЮК

кандидат юридических наук, доцент кафедри хозяйственного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

**РАЗГРАНИЧЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИЗОБРЕТЕНИЯ:
ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ**

Посвящено отдельным научным проблемам разграничения технологии как объекта хозяйственно-правового регулирования и изобретениям как объектам права интеллектуальной собственности, а также особенностям их использования в хозяйственном обороте.

Ключевые слова: технология, изобретение, объекты права интеллектуальной собственности.

О. М. DAVYDIUK

PhD. in Legal Sciences, associated professor of the Economic Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

**DELIMITATION OF THE TECHNOLOGY
FROM AN INVENTION: AN ECONOMIC AND LEGAL ASPECT**

Problem setting. The legal science purpose is to develop a qualitatively modernized legal institution of technology transfer, which will combine private legal interests of a producer as well as a public interest of a state in extended penetration of these objects in the national economy of Ukraine.

Recent research and publications analysis. Researches in this direction have been done by many scientists in the field of the legal science as well as economics and public administration. It is worth mentioning papers of scholars such as Yu. Ye. Atamanova, K. Yu. Ivanova, O. V. Hladka, O. A. Pidopryhora, and O. D. Sviatotskyi. Nevertheless, there is no strict delimitation between the sense of a concept of technology as an object of economic and legal regulation and an invention as an object of an intellectual property right.

Paper objective. Indication of peculiarities of the legal status of inventions and technologies and development of recommendations on improvement of the current legislation of Ukraine are aims of the research.

Paper main body. As a result of peculiar combination of objects of intellectual property rights and their internal integration, the objects are enhanced and applied exactly as

part of the technology. The invention should provide a new technical solution being unknown at a modern level of engineering. The invention is a component of the technology. It determines the main and determinative technical characteristics. At the doctrinal level these objects correlate as part of the whole.

Conclusions of the research. The technology is the combination of several objects of an intellectual property right as those have already got legal protection as well as those vested with the ability to be protected. An invention is always an integral object. All the components of the technology are connected by the single functional purpose — production of goods and providing services. They encompass the whole production algorithm of this activity. The invention can be used only as part of a certain technological process and occasionally intermediate a whole production cycle. The combination is recognized as the technology in one of the following four cases: a technology application result is vested with properties, which haven't been known before; a current level of technological development haven't given an opportunity to obtain them; application of the technology enables to significantly cheapen a process of obtaining such a result; a result of such application is the new technology. The invention can provide neither significant economic nor significant technical results.

Short Abstract for an article

Abstract. The article is dedicated to particular scientific issues of delimitation between the technology as an object of economic and legal regulation and inventions as objects of intellectual property rights and peculiarities of their application in economic circulation.

Key words: technology, invention, objects of an intellectual property right.